

SAT-2G.404.2-EM-05

Dynamics of crediting to companies and households in Bulgaria for the period 2005-2015

Kamelia Asenova

Динамика на кредитирането на фирмите и домакинствата в България за периода 2005 – 2015 година

Камелия Асенова

Summary

The economic policy in Bulgaria aims to realize high and sustainable economic growth. The banks have special role in the financial system. Some of economic subjects have limit access to financial market compared to the commercial banks. In this case, increasing of borrowing changes the investment and consumption and stimulates economic growth.

Key words: banks, credit, economic growth

JEL classification: G21, O40

1. Анализ на данните за периода 2009 – 2015 година

Последиците от кризата през 2008 година се изразяват в: постепенно намаляване на темпа на кредитиране през 2008 година от 24.38% за първото тримесечие до 2.27% за четвърто тримесечие за бизнеса и по – слабо свиване на заемите за домакинствата до 5.79% в края на 2009 година. Причините за това са свързани с двата типа операции на банките. По отношение на пасивите: намалява депозитната база и банките – майки изтеглят част от недепозитния привлечен ресурс поради ликвидни проблеми във всички страни. По отношение на активите:

- За бизнеса - увеличаване на риска в икономиката, което прави банките по – предпазливи при разглеждане на проектите за кредитиране. Допълнително за това съдейства и увеличаването на дела на „лошите“ кредити;
- За бизнеса - в рамките на балансовия банков трансмисионен канал, такъв период на криза прави фирмите по – слабо чувствителни към риска. Още повече, че кризата влоши техните входящи парични потоци, увеличи задлъжнялостта им и краткосрочното балансиране на паричните потоци изисква ползването на контокорентните форми на кредитиране;
- За бизнеса – от друга страна, свиването на съвкупното търсене намалява нуждите от нови инвестиции в реални активи и ползването на заеми за финансирането им;
- За бизнеса – неясната икономическа перспектива също свива търсенето на кредит;
- За домакинствата - увеличаването на безработицата веднага след кризата през 2008 г. и задържането на доходите доведе до намаляване на търсенето на кредит.

За периода 2010 – 2015 г. в кредитирането се забелязват следните тенденции:

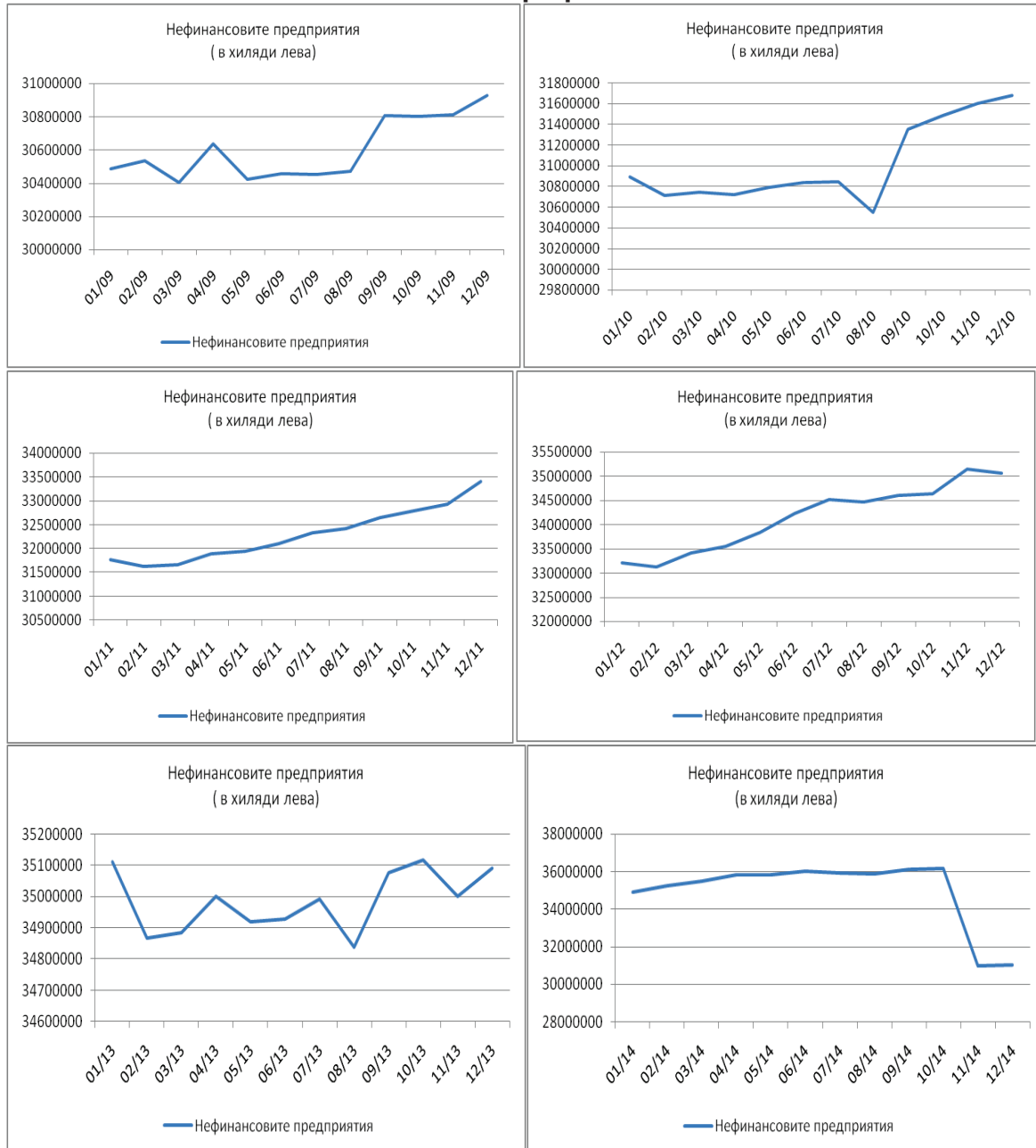
- За бизнеса – има слабо нарастване на кредита до 2.42% в края на 2010 г., 5.43 % - на 2011 г., приблизително същото увеличение от 4.99 % - на 2012 г. През 2013 г. се наблюдава постепенно свиване на фирменото кредитиране, като в края на годината нарастването е 0.07%. Причините за това са бавното и трудно излизане от кризата и все още свитите пазари, обект на българския износ. Рискът се запазва на високо ниво, което прави предпазливи и фирмите, и банките. През 2014 год. в резултат на проблемите в банковата система и по – специално в една от големите банки в средата на годината, кредитирането за бизнеса се свива рязко и намалява с - 11.62% в края на година в сравнение с същия момент на предходната година. Тази тенденция се запазва и през 2015 година.

- За домакинствата – тенденциите също са към намаление на кредита за периода 2010 – 2015 година, но с по – малки колебания – от – 0.81 % в края на 2010 г. до – 1.79% в края на юни 2015 година.

2. Графично представяне на данните за периода 2009 – 2015 г.

Динамиката на бизнес – кредитите за периода 2009 – 2015 г. е показана по-долу:

Графика 2

Източник: БНБ

3. Фактори, влияещи на търсенето и предлагането на кредит

През разглеждания период промените в обема на кредита са в двете посоки – и към увеличение, и към намаление. Без значение от характера на изменението, факторите, свързани с търсенето и предлагането на кредит определят неговия размер.

Промените в кредитния цикъл могат да се обособят в няколко етапа за периода от 2005 – 2015 год.:

Първият етап е преди присъединяването на страната към ЕС. На този етап силно влияние на **търсенето** оказват следните фактори:

- Очакваното нарастване на доходите, по – високият перманентен доход (според монетарната теория на Фридман) насърчава нарастването на потребителското кредитиране;
- Нарастването на цените на недвижимите имоти увеличава търсенето на ипотечни кредити;
- Бъдещото участие на общия европейски пазар предполага нови инвестиции в реални активи с цел подобряване на конкурентноспособността на местните производители;
- Допълнителни инвестиции се изискват и за покриване на по – високите нормативни европейски изисквания в производството (напр. екологични), което налага да се извършат разходи, финансирани с кредит.

Вторият етап е след присъединяването и преди кризата през 2008 година. На този етап на **търсенето** повлияват следните фактори:

- Икономическият растеж. Налични са голям брой проекти с висока възвръщаемост, което позволява да се финансират и при по - висока цена на заемния капитал;
- Нарастване на цените на имотите поради засилено платежоспособно търсене. Една част от него се формира от икономически субекти в страната, породено от равнището на спестяванията. Друга причина е добротата възвръщаемост, която носят инвестициите в недвижими имоти в този момент. Част от търсенето се формира от нерезиденти, привлечени на местния пазар от високата възвръщаемост на тези инвестиции;
- Постепенно нарастване на доходите;
- Нисък реален лихвен процент.

Факторите, които влияят на **предлагането** на кредит през втория етап са:

- Приток на фондове от банките – майки;
- Нарастване на местните спестявания поради добрата икономическа активност;
- Ниска „ цена” на привлечените средства;

- Ниско ниво на дълга в различните сектори;
- Позитивна икономическа перспектива.

Третият етап в кредитния цикъл е след кризата през 2008 година. В този период факторите, влияещи на **търсенето** са:

- Доходите бележат тенденция към задържане или намаление в реално изражение;
- Цените на недвижимите имоти намаляха;
- Промяна в левовата равностойност на кредитите в чуждестранна валута с тенденция към повишение.

Факторите, които влияят на **предлагането** са:

- Възстановяване на част от загубените от банките по време на кризата депозити;
- Намаляване на риска в икономиката;
- Икономическата активност се възстановява. Възвръщаемостта на проектите се увеличава и затова фирмите са склонни да се финансират и при по – висока цена на кредита;
- Положителна перспектива за увеличаване на доходите и склонност към потребление, което води до нарастване на желанието за използване на кредита.

Данните за кредитирането показват определени рискове за промени в търсенето и предлагането, изразяващи се в:

- Проблема с “лошите” кредити както и с платежоспособността на кредитополучателите. Този риск може да бъде минимизиран като се усъвършенстват системата и методите за оценка на кредитния риск. Това беше постигнато в голяма степен с въвеждането на централизирана система за оценка на риска чрез извеждането на кредитен рейтинг за всеки кредитоискател. По този начин банките постигнаха много добри резултати, като паралелно с това методите за оценка на риска станаха много по-обективни и унифицирани.
- Отчитането на загуби и отделянето на значителни по размери законови провизии, изисква по – точна оценка на ликвидността на предлаганите обезпечения и най-важното – на кредитоспособността на кредитоискателите, преди да се вземе решение за кредитиране.
- Увеличения брой на частично обезпечените кредити. Често при липса на първокласно обезпечение от страна на кредитополучателите, банките учредяват особен залог на стоки, продукцията и незавършено производство, както и на вземания от клиенти, което в голяма част от случаите са нисколиквидни активи. Това довежда до загуби за банката в случай на удовлетворяване от обезпечението, поради недобре развития вторичен пазар за по-специфичните видове продукция.
- Бързият растеж на кредитите в банковата система също може да предизвика трусове чрез влошаване на макроикономическата стабилност и влошаване на качеството на заемите. Увеличението на дефицита по текущата сметка (пряко свързано с бума на кредитите) заедно с инфлационния натиск правят икономиката уязвима от макроикономически шок. Например внезапен обрат в посоката на чуждите капитали или някакъв друг “шок” би довел до тежки последици – увеличение на лихвения процент, забавяне на растежа, спад в цените на активите.
- Инвестиционните проекти - съществуват сравнително малкото на брой качествени инвестиционни проекти, които кандидатстват за получаване на банкови инвестиционни кредити.
- Собствени средства при кредитиране. Фирмите са с ниска капиталова база. От банковата теория и практика е известно обстоятелството, че един от критериите за оценка при кредитирането по определен проект е размерът на собствените средства, с които инвеститорът участва в неговата реализация към привлечените средства.

- Кредитиране и капиталова адекватност. Твърде много са фирми, които са кредитоискатели, при това за перспективни инвестиционни проекти и същевременно са отчели загуба за предшестващата година и непокрити загуби от предходните няколко години.
- Рискове при кредитирането - като следващ проблем може да се определи факта, че е налице твърде висок риск в реалния сектор на стопанството, за което голямо значение има ниската конкурентоспособност на голяма част от българските стопански субекти.
- Износ на българските фирми. Този проблем е възможно да бъде разрешен чрез създаване на специализирани банки и фондове, които отпускат кредити и издават гаранции или покриват разлики между пазарни и преференциални лихвени проценти по заеми на български производители, които имат експортна ориентация.
- Капиталов пазар и ниво на кредити - неразвеният или слабо развитият капиталов пазар в България също е твърде съществена причина за сравнително трудното предоставяне на банкови кредити. Непосредствена е взаимовръзката между банковото и облигационното кредитиране и отсъствието на последното (с няколко изключения) е една от най-съществените причини за кредитните рестрикции, които банките на практика налагат над реалната икономика.

Заклучение

Главната цел на икономическата политика в България през следващите години е осигуряване на висок и стабилен икономически растеж. Банките играят специална роля във финансовата система. Някои икономически субекти имат по - малък достъп до другите форми на финансиране отколкото до банките.

За периода 2003 – 2008 год. размерът на кредита постоянно нараства. Последиците от кризата през 2008 година се изразяват в: постепенно намаляване на темпа на кредитиране през 2008 година от 24.38% за първото тримесечие до 2.27% за четвърто тримесечие за бизнеса и по – слабо свиване на заемите за домакинствата до 5.79% в края на 2009 година. За периода 2010 – 2015 година тенденциите за домакинствата също са към намаление на кредита, но с по – малки колебания – от – 0.81 % в края на 2010 г. до – 1.79% в края на юни 2015 година.

През разглеждания период се забелязват тенденции и към увеличение, и към намаление на кредита. Факторите, свързани с търсенето и предлагането на кредит определят неговия размер. Кредитирането е важен инструмент за финансиране и нарастване на вътрешното потребление, затова трябва да се използва активно за стимулиране на икономическия растеж.

Адрес на автора: kamelia_a@yahoo.com; kassenova@uni-ruse.bg

Литература

1. Отчети на БНБ, 2003 – 2015 година, София
2. Асенова, Камелия, (2009), Кредитирането в България - как и колко, Университетско издателство „Стопанство“, София
3. Bernanke, Ben and Alan Blinder ,(1990), The Federal funds rate and the channels of monetary transmissions “, NBER
4. Bhaumik , Sumon Kumar , (2001), “ Bulgaria : Legacy , Transition and Soft Underbelly of Macroeconomic Stability “, Center for New and Emerging Markets , London Business School , London , UK
5. Cecchetti, Stephen and Stefan Krause , (2001), “ Financial structure, macroeconomic stability and monetary policy “, NBER
6. Clarida , Richard , Jordi Gali and Mark Gertler , (1997), “ Monetary policy rules in practice : some international evidence “ , NBER
7. Enoch ,Charles and Anne – Marie Gulde ,(1997), “ Making a Currency Board Operational “ , IMF
8. Friedman, Benjamin , (2000), “ The role of interest rate in Federal Reserve Policymaking “ , NBER
9. Friedman, Benjamin , (2000) , “ Monetary policy “ , NBER
10. Hanke , Steve , (2000) , “The disregard for Currency Board Realities ‘ , Cato Journal , Vol.20. No1

11. Kerr, William and Robert King, (1996), "Limits on Interest Rate Rules in the ISLM model", FRB of Richmond, Economic Quarterly, Volume 82/2
12. Kirchgeassner, Gebhard and Marsel Savioz, (2001), "Monetary policy and Forecasts for GDP Growth: An Empirical Investigation for the Federal Republic of Germany", German Economic Review, Vol 2, Issue 4
13. McCallum Bennett, (1999), "Recent developments in monetary policy analysis: The roles of theory and evidence", NBER
14. Mishkin, Frederic and Arturo Estrella, (1995), "The term structure of interest rates and its role in Monetary policy for the European Central Bank", NBER
15. Mishkin, Frederic, (1996), "The channels of monetary transmission: Lessons for monetary policy", NBER
16. Mishkin, Frederic, (1999), "International experiences with different monetary policy regimes", NBER
17. Mishkin, Frederic, (2001), "Financial policies and the prevention of financial crises in emerging market countries", NBER
18. Romer, Christina and David Romer, (1989), "Does Monetary Policy Matter? A new test in the spirit of Friedman and Schwarz", NBER
19. Romer, David, (1999), "Short run fluctuations" University of California
20. Romer, David, (2000), "Keynesian macroeconomics without the LM – curve", NBER
21. Taylor, John, (1998), "An Historical analysis of monetary policy rules", NBER